

Za vse družine!
Za pravice vseh otrok. Za človekove pravice.

I.
RAZISKAVE

Spoštovana novinarka, spoštovani novinar.

Civilna družba aktivnih državljanek in državljanov združenih v koalicijo nevladnih organizacij, civilno-družbenih iniciativ, podmladkov političnih strank, aktivistk, aktivistov za človekove pravice in drugih aktivnih državljanek in državljanov, je že med javno razpravo o novi družinski zakonodaji oktobralani strnila moči v kampanji »Za vse družine! Za pravice vseh otrok, za človekove pravice.« Gre za pozitivno kampanjo v podporo novemu Družinskemu zakoniku, ki hoče s preverjenimi informacijami, znanstvenimi raziskavami, pogovori s strokovnjakinjami in strokovnjaki, z argumentirano razpravo in ostalimi sredstvi demokratične, pravne države, posebej pa z osebnim izkustvom istospolnih družin, odpraviti institucionalizirano diskriminacijo otrok v istospolnih družinah in istospolnih partnerstev ter promovirati vse oblike svobodne odločitve za starševstvo v korist otrok.

Kampanja Za vse družine! podpira sprejem Družinskega zakonika, saj gre za samoumevni korak naprej pri pluralizaciji in demokratizaciji Slovenije. Nov Družinski zakonik omogoča kvalitativni dvig demokratičnih standardov pri nas, ker prekinja dolgoletno tradicijo sistemske diskriminacije otrok v istospolnih družinah in istospolnih parov. Ko bo Družinski zakonik sprejet, bo država končno omogočila celostno zaščito in varstvo vseh otrok, ne glede na tip družine, v kateri odraščajo. Vsi starši, ne glede na njihovo spolno usmerjenost in ne glede na to ali so biološki ali socialni, bodo končno celovito opolnomočeni za varstvo in skrb svojih otrok. Poleg tega bodo istospolni pari lahko sklenili zakonsko zvezo ali živeli v zunajzakonski skupnosti in bodo deležni vseh socialnih in ostalih temeljnih človekovih pravic, ki jim pripadajo, kot življenjski skupnosti, in ki jim jih sedanji Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti odreka.

Nov Družinski zakonik sledi odločbi Ustavnega sodišča, ki je soglasno odločilo, da je 22. člen ZRIPS, ki ureja dedovanje, v neskladju z ustavo. Skupaj z uveljavljanjem enakosti pred zakonom pa Družinski zakonik zakonodajo smiselno prilagaja dejanskemu stanju na področju družinskih razmerij.

Nov Družinski zakonik bo tako na zakonodajni kot tudi na ravni družbenih in medosebnih odnosov zagotovil in pospešil procese odpravljanja diskriminacije in izključevanja. Samo v solidarni družbi, v družbi spoštovanja sebe, drugih in temeljnih človekovih pravic, lahko posameznice in posamezniki razvijemo in uresničimo svoje potenciale ter s tem prispevajo k splošnemu družbenemu razvoju.

Za vas smo pripravili prvi snopič informacij RAZISKAVE. V njem združujemo nekaj najaktualnejših in pogosto citiranih raziskav, ki obravnavajo vprašanje odraščanja otrok v istospolnih družinah. V snopiču so povzetki raziskav v slovenskem jeziku ob vsaki pa je naveden vir, ki vam omogoča, da pridete do izvirnikov, kjer lahko natančneje prevetite rezultate znanstvenih raziskav. Naj vam bodo v pomoč pri poročanju o sprejemu Družinskega zakonika, ki bo udejanil obča civilizacijska načela spoštovanja človekovih pravic in enakosti pred zakonom, k čemur smo se zavezali s podpisom pomembnih mednarodnih dokumentov, predvsem pa z Ustavo Republike Slovenije, ki v 14. členu pravi: »V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso

spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.«

Za več informacij vas vabimo na našo spletno stran www.zavsedruzine.si.

Uspešno delo vam želimo.

Kampanjo »Za vse družine! Za pravice vseh otrok. Za človekove pravice.« sestavljamo partnerji: Nevladne organizacije in civilno-družbene iniciative: Amnesty International Slovenije, DIH – Društvo za integracijo homoseksualnosti, Društvo informacijski center LEGEBITRA, HeteroHomo Naveza, Društvo Parada ponosa, Mirovni inštitut, Rozalija, Škuc LL, Vstaja Lezbosov, Zavod za kulturo raznolikosti Open; Podmladki političnih strank: Mladi forum socialnih demokratov, Mladi liberalni demokrati, Zares aktivni. Kampanjo financira: Astraea – Lesbian Foundation for Justice. Sponzor kampanje: Cafe Open.

Za dodatne informacije smo na voljo na za.vse.druzine@gmail.com in na 031 634 987.

Mitja Blažič

pobudnik in koordinator kampanje

Za vse družine! Za pravice vseh otrok. Za človekove pravice.

Ljubljana, 4. 5. 2010

Meta-raziskava Judith Stacey in Timothyja J. Biblarza: »Ali je spol staršev pomemben?«

Vir: Biblarz T., Stacey, J., 2010. How Does the Gender of parents matter?, Journal of Marriage and Family, 72, str. 3-22.

Najnovejša meta-analiza Judit Stacey in Timothyja Biblarza, izdana februarja 2010, je nadgradnja njune znamenite meta-analize iz leta 2001, kjer sta na osnovi 21 študij, ki so ustrezale visokim metodološkim merilom, ugotavljala, da spolna usmerjenost nima ključnega vpliva na otrokovo dobrobit v družini, v kateri odrašča. V tokratni meta-analizi pa odgovarjata na popularne predstave, da otrok za zdrav razvoj potrebuje prisotnost očeta in matere. Zanimalo ju je, ali spol starša vpliva na vzgojo in odraščanje otrok. Pregledala sta 81 raziskav (33 raziskav se je ukvarjalo z družinami z dvema staršema (večinoma je šlo za primerjave med nuklearno hetero družino z lezbičnimi družinami), 48 študij pa se je ukvarjalo z enostarševskimi družinami). Želela sta preveriti ugotovitev raziskave Louise Silverstein in Carla Auerbacha iz leta 1999, ki je pokazala, da uspešno starševstvo ni odvisno od spola posameznika in da otroci ne potrebujejo nujno očeta in matere (starša dveh nasprotnih spolov), pač pa je lahko uspešna kakršnakoli kombinacija spolov staršev.

Ugotovila sta, da raziskave, ki jih nekateri navajajo v podporo trditvi, da otrok potrebuje očeta in mater, niso raziskovale vprašanja vpliva spola staršev na vzgojo, pač pa so primerjale dvostarševske družine z enostarševskimi družinami ali dvostarševske družine z reorganiziranimi družinami in podobno. Nobena od študij, ki jih nekateri uporabljajo, da bi dokazali, da otrok potrebuje očeta in mater, ne pa dveh očetov ali dveh mam, ni primerjala nuklearnih heteroseksualnih družin z istospolnimi družinami. Sama sta pogledala prav tovrstne raziskave; tiste, ki so primerjale načrtovane lezbične družine (torej družine, ki niso nastale kot oblika reorganizirane družine) s heteroseksualnimi družinami, poleg tega pa sta analizirala tudi raziskave, ki primerjajo enostarševske družine z očetom in enostarševske družine z materjo. Primerjave so pokazale minimalne razlike, ki se odražajo na osnovi forme družine.

Prvi sklop primerjav (hetero-homo družine) je pokazal približno to, kar sta ugotovila že v meta-analizi leta 2001; razlike med heteroseksualnimi in istospolnimi družinami so majhne. Lezbične družine so, na primer, na splošno bolj enakopravne, ko gre za delitev gospodinjstkih in podobnih opravil. Vendar pa oblika ene ali druge družine bistveno ne vpliva na razvoj otroka. Raziskave, ki so primerjale enostarševske družine, pa ugotavljajo manjše razlike v tem, da so matere ponavadi boljše pri vzpostavljanju nadzora nad otrokom, več časa investirajo vanj in podobno.

Raziskovalca na osnovi meta-analize 81 raziskav zaključujeta, da je spol trivialni, neodločujoči faktor, ki vpliva na kakovost opravljanja starševske vloge. Na splošno, pravita raziskovalca, sta dva starša (ne glede na spol), ki dobro opravljata svojo vlogo, boljša kot en starš, vendar pa to ne pomeni, da tudi en starš otroku ne more zagotoviti tistega, kar potrebuje za odraščanje in razvoj. To pomeni, da ne spol niti število staršev ni odločujoč faktor, pač pa kakovost opravljanja starševske vloge. Biblarz in Stacey svojo analizo zaokrožata z ugotovitvijo, da se »idealno starševstvo lahko pojavlja v različnih oblikah in spolih«.

Meta-raziskava Judith Stacey in Timothyja J. Biblarza: »Ali je spolna usmerjenost staršev pomembna?«

Vir: Stacey, J., Biblarz T. 2001. (How) Does the Sexual Orientation of parents matter?, American Sociological Review, 65(2), str. 159-183.

Ena od najbolj odmevnih raziskav na področju istospolnih družin je študija ameriških sociologov Judith Stacey in Timothy J. Biblarz, ki sta pretresla 21 različnih študij o istospolnih družinah, ki so bile narejena v letih od 1981 do 1998. Ugotovila sta, da večina raziskovalcev v svojih študijah poudarja predvsem, da otroci iz istospolnih družin niso ne v psihološkem ne v vedenjskem ne v seksualnem smislu nič drugačni kot otroci iz hetero družin. Vendar pa študije kažejo tudi nekatere razlike, ki pa niso problem same po sebi, pač pa je ključni problem v razumevanju, da je vsaka razlika pravzaprav deficit. Problem je torej v tem, da raziskave heteroseksualno družino vzamejo za nevprašljiv zlat standard, vsak odmik od heteronormativnega standarda pa je razumljen kot manko.

Raziskave kažejo vsaj tri razlike. Otroci v homo družinah so v bistveno večji meri osvobojeni tradicionalnih spolnih scenarijev. Deklic, na primer, ne vzgajajo, naj bodo pasivne in poslušne, saj so predvsem lezbični, pa tudi gejevski pari kritični do patriarhalne kulture, iz katere izvira tudi homofobija. To je torej razlika, ki je pravzaprav kvaliteta, a v heteronormativni/patriarhalni logiki postane deficit.

Otroci v istospolnih družinah pogosteje poročajo o tem, da so pomislili, da bi lahko vstopili v istospolno partnersko zvezo. Dejstvo, da obstajajo heteroseksualci in homoseksualci je zanje očitno, saj s tem živijo v vsakdanjem življenju, medtem ko so otroci v hetero družinah lahko popolnoma prikrajšani za informacije o homoseksualnosti. A vendarle: raziskave ne kažejo nobenih statistično značilnih razlik v identifikaciji seksualne identitete. Istospolne družine torej ne »sproducirajo« nič več gejev in lezbijk kot hetero družine.

Tretja razlika je dejstvo, da so otroci iz istospolnih družin lahko izpostavljeni homofobiji. Vendar pa so istospolne družine povsem varno okolje za otroke, če so starši le občutljivi na njihove potencialne težave, ki jih imajo lahko zaradi homofobije v zunanjem svetu in so se o tem pripravljene pogovarjati. A ker raziskave ne kažejo razlik glede tesnobnosti in samozavesti otrok iz homo družin, to pravzaprav pomeni, da so ti otroci psihološko gledano zelo močni, saj jih starši pripravijo na homofobično družbo.

Nemška reprezentativna raziskava Marine Rupp in Pie Bergold: »Otroci v registriranih istospolnih partnerskih zvezah«

Vir: Rupp, Marina (ed.). 2009. The Living Conditions of Children in Same-sex Partnerships, http://www.bmj.bund.de/files/-/4251/living%20conditions_same%20sex%20civil%20partnerships.pdf

Nemško raziskavo je na reprezentativnem vzorcu 1059 staršev (večinoma mame lezbijke) iz istospolnih družin opravil Bavarski državni inštitut za raziskovanje družine, ki deluje v okviru Univerze v Bambergu. Hkrati je Bavarski inštitut za raziskovanje zgodnjega otroštva naredil raziskavo med 95-imi otroki, starimi od 10 do 18 let, ki živijo v istospolnih družinah.

Raziskava je ugotovila, da se istospolni starši po »starševskih kompetentnostih« ne razlikujejo od heterostaršev, čeprav je res tudi to, da si starši v istospolni skupnosti

gospodinske obveznosti delijo bolj demokratično in enakopravno kot heterostarši. Na homostarše namreč ne deluje pritisk po spolu ločenih družbenih vlog.

Pri vzgoji otrok oba istospolna starša sodelujeta v enaki meri; skupaj ali izmenično skrbita za varstvo otroka, pomoč pri šolskih nalogah in podobno. Raziskovalci so hkrati ugotovili, da istospolni starši »v veliki meri poskrbijo za to, da imajo otroci v svojem življenju tudi pomembno osebo nasprotnega spola, ki ji zaupajo, tako da jim je na voljo dovolj ženskih oz. moških vzornikov.« Zanimivo je, da imajo otroci iz istospolnih družin pogostejše stike s staršem iz prejšnje heteroseksualne zveze ali z znanim darovalcem, kot otroci v heterodružinah, kjer so starši ločeni. Enako velja tudi za lezbične matere in gejevske očete, ki s svojimi bivšimi partnerji vzdržujejo več stikov kot ločeni heteroseksualci.

Nemška raziskava je pokazala, da otrokov osebni, šolski in poklicni razvoj, tako kot tudi razvoj emocionalnih in socialnih kompetenc, v istospolnih družinah poteka dobro. Raziskovalci ugotavljajo, da ne moremo govoriti o nobenih znakih, ki bi kazali, da so otroci iz istospolnih družin bolj nagnjeni k depresijam. Prav nasprotno: nekateri so celo bolj samozavestni in samostojni kot otroci iz heterodružin. Hkrati se kaže tendenca, da otroci iz istospolnih družin dosegajo boljše rezultate v šolah in pogosteje nadaljujejo študij po končani osnovni šoli.

Tudi otroci sami niso poročali o negativnih izkušnjah z življenjem v istospolnih družinah. Opažajo, da jim je tovrstna izkušnja omogočila, da so danes bolj demokratični, odprti, tolerantni in samostojni. Problem pa je seveda potencialna diskriminacija, ki jo lahko zaradi svoje družine doživljajo v okolju. Nekateri otroci so tako izpostavili, da je negativna plat življenja v istospolni družini strah pred odklonilnim odnosom družbe. A vendar so hkrati poročali, da so njihovi prijatelji praviloma pozitivno sprejeli njihovo družino, ko so se z njimi o tem pogovarjali. Raziskava je pokazala, da 63 % vprašanih staršev in 53 % otrok zaradi oblike družine ni doživela nobene diskriminacije. Če se ta pojavi, gre najpogosteje za norčevanje ali zmerjanje s strani sovrstnikov, vendar se, kot kaže raziskava, otroci »s takšnimi situacijami naučijo konstruktivno ravnati, starši jih dobro podprejo in incidenti ne vplivajo na njihov razvoj.«

Istospolni starši so najpogosteje diskriminacijo oziroma odklonilni odnos doživeli od svojih staršev, približno desetina pa jih ima slabe izkušnje z odnosom uslužbencev na uradih. Problem so tudi šole, saj je vsaka tretja istospolna družina poročala o nelagodnostih pedagoškega osebja, v vsaki šesti šoli ali vrtcu pa so istospolna partnerstva in družine tema, o kateri ne govorijo.

Ključna ugotovitev nemške raziskave je bila, da »istospolna usmerjenost staršev sicer ne zagotavlja, a hkrati dokazano tudi ne onemogoča uspešnega starševstva in srečne družine, ki služi v dobro otrok.«

Meta-raziskava Alicie Crowl, Soyeon Ahn in Jean Baker: »Razvoj otrok v istospolnih in raznospolnih družinah«

Vir: Crowl, A., Ahn, S., Baker J. 2008. A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-sex and Heterosexual Parents, *Journal of GLBT Family studies*, 3(4), str. 385-407.

Meta-analiza Alicie Crowl in sodelavk je ena od zadnjih tovrstnih dostopnih analiz. Avtorice so analizirale 19 raziskav, ki so bile opravljene v letih od 1979 do 2005. Pri izbiri raziskav so upoštevale zahtevne statistične kriterije glede primerljivosti vzorcev otrok iz istospolnih in raznospolnih družin. V meta-analizo so bile tako vključene le statistično zanesljive raziskave.

Avtorice zaključujejo, da na analiziranih raziskavah ni najti statistično značilnim razlik med otroki, ki so jih vzgajali istospolno usmerjeni starši, in otroki, ki so odraščali ob heteroseksualnih starših. Pri tem so primerjali otrokov kognitivni razvoj, razvoj spolne vloge, spolne identitete, psihološko prilagojenost, seksualne preference in podobno. Kljub temu pa so analizirane raziskave pokazale na statistično značilno razliko med eno in drugo skupino otrok: otroci gejev in lezbijk so statistično značilno bolj povezani s svojimi starši kot otroci heteroseksualnih staršev.

Meta-raziskava Normana Anderssena in sodelavcev: »Otroci lezbičnih in gejevskih staršev«

Vir: Anderssen, N., Amlie, C., Erling, A. Y. 2002. Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000, *Scandinavian Journal of Psychology* 43, str. 335-351.

Anderssen je s sodelavci analiziral 23 empiričnih raziskav, ki so nastale od leta 1978 do 2000 in v katerih so raziskovalci merili vpliv homoseksualnosti starša na otroke. V te raziskave je bilo vključenih 615 otrok gejev in lezbijk in 387 otrok heteroseksualnih staršev. Raziskovalci so otroke iz obeh skupin testirali s standardiziranimi psihološkimi testi.

Raziskava je pokazala, da se otroci gejev in lezbijk od otrok heteroseksualcev ne razlikujejo glede emocionalnega in kognitivnega delovanja, seksualnih preferenc, spolnih vlog, prevzema identitete in podobno. Vendar pa avtorji opozarjajo – podobno kot Stacey in Biblarz – da je devet raziskav, ki so se ukvarjale z vprašanjem stigmatizacije, pokazalo, da otroci iz istospolnih družin na splošno sicer niso stigmatizirani, vendar pa obstaja tendenca, da so bolj izpostavljeni izključevanju (npr. zasmehovanje) kot otroci heteroseksualnih staršev. Kljub temu, da »opravljene študije skorajda ne poročajo o norčevanju, nadlegovanju in nasilju nad otroci« iz istospolnih družin, pa študije vendarle »kažejo, da se ti otroci bojijo stigmatizacije zaradi spolne usmerjenosti njihovih staršev, najbolj pa jih skrbi, da bi se zaradi tega iz njih norčevali.« (Anderssen in drugi, 2002: 345)

Problem torej ni na strani otrok in istospolnih družin, pač pa na strani homofobične družbe. Če je ta res iskrena, ko govori, da ji je najpomembnejša dobrobit otrok, potem bo začela delati na sebi in na odpravljanju svoje homofobije.

Longitudinalna raziskava Fione L. Tasker in Susan Golobok: »Odraščanje v lezbični družini«

Vir: Tasker, F. L., Golombok, S. 1997. *Growing Up in a Lesbian Family*. New York: Guilford

Longitudinalna raziskava, ki je vključevala odrasle otroke mater lezbijk in kontrolno skupino enostarševskih družin heteroseksualnih mater, je Susan Golombok s sodelavci izvedla leta 1983 in 1997. Leta 1983 je bilo v raziskavo vključenih 37 otrok iz enostarševskih ali dvostarševskih lezbičnih družin in 38 otrok, ki so živeli v enostarševskih družinah heteroseksualnih mater, leta 1997 pa 25 sinov in hčera mater lezbijk in 21 sinov in hčera heteroseksualnih mater, ki so v raziskavi sodelovali že leta 1983.

Raziskava je leta 1983 pokazala, da glede seksualnih preferenc, stigmatizacije, vedenja v zvezi s spolnimi vlogami, vedenjsko prilagojenostjo in spolno identiteto ni razlik med skupinama otrok, starih od 5 do 17 let, ki so živeli v istospolni družini in primerjalno skupino otrok, ki so živeli v enostarševski družini heteroseksualnih mater. (V obeh skupinah je bilo 27

mater, ki so pred tem živele v zvezi z moškimi.). Edina razlika med skupina otrok je bila, da je imelo leta 1983 več otrok heteroseksualnih mater simptome psihičnih težav. V raziskavi, ki je potekala štirinajst let pozneje (otroci so bili torej 14 let starejši), pa je avtorica ugotovila, da ni razlik med obema primerjanima skupinama.

Raziskava Daniele Danna: »Lezbične družine v Italiji«

Vir: Danna, Daniela. 2009. Madri lesbiche in Italia: il mito della discriminazione, v: Crescere in famiglie omogenitoriali, C. Cavina, D. Danna (ur.). Milano: FrancoAngeli, str. 103-116.

Daniela Danna z milanske univerze je naredila kvalitativno raziskavo, poglobljene intervjuje s 23-imi lezbičnimi mamami iz 16-ih istospolnih družin iz severne in osrednje Italije. Otroci v teh družinah so bili stari od 9 mesecev do 18 let.

Raziskava je pokazala, da je domnevna diskriminacija, ki naj bi jo otroci v istospolnih družinah doživljali, pogosto nekakšen mit. Čeprav se te družine soočajo s pravno diskriminacijo, saj zakonsko niso urejene in priznane, izkušnje vsakdanjega življenja, o katerih so govorile respondentke v raziskavi, ne odsevajo črnih scenarijev, ki se istospolnim družinam sicer pripisujejo. Respondentke so poročale, da ljudje v njihovi okolici, učitelji v šolah, zdravniki in drugi v stiku z njimi praviloma ne izražajo nobenih predsodkov. Tudi če jih imajo, o tem ne govorijo. Zanimivo je, da ima prav tako izkušnjo tudi mama, ki svojega otroka vozi v cerkveni vrtec. Nune so povsem sprejele njihovo istospolno družino. Te družine so torej nekakšni agenti družbenih sprememb, saj ob razkritju ljudi vedno zanima njihova »posebna« družina, reakcije na razkritje pa so ponavadi dobre.

Čeprav, kaže raziskava, se istospolno usmerjeni starši s svojimi otroki pogovarjajo o homoseksualnosti in jo poskušajo prikazati brez predsodkov in stereotipov, redkeje razpravljajo o vprašanju homofobičnega nasilja. Zaradi tega morajo otroci včasih sami spoznati, da je njihova družina lahko razlog za zbadanje in izključevanje. Podobno kot nemška raziskava, je tudi italijanska pokazala, da so otroci iz istospolnih družin lahko tarča zbadanja predvsem v zgodnji adolescenci. Takrat so namreč otroci zelo konformistični in okoli sebe, med prijatelji ali v razredu, iščejo »žrtveno jagnje«. Takrat razlike predstavljajo problem. Ampak ne samo istospolna družina, poudarja Danna, pač pa je problem lahko tudi to, da si premajhen, previsok, predebel, presuh in podobno.

Respondentke v raziskavi, katerih otroci so najstniki, so poročale, da se ti tudi v svoji prijateljski skupini zavzemajo za neobremenjen pogled na homoseksualnost. Stigmatizaciji se torej uprejo, razlike pa s časom tako ali tako ne pomenijo več problema.

Daniela Danna poudarja, da rezultati njene raziskave, ki jih seveda ni mogoče posplošiti, čeprav sovpadajo z rezultati podobnih raziskav, vendarle ne pomenijo, da se istospolne družine ne srečujejo s problemi. Če je družbena stigmatizacija mit, pa ni nič mitičnega v pravni diskriminaciji. Ta je zagotovo problem. Odsotnost zakonske zaščite istospolnih družin, na primer takrat, ko se istospolni par razide, lahko postane prava nočna mora in neskončno pohajkovanje po sodiščih v iskanju pravice.